

Největší filosofové dějin

Seminární práce

Obsah:

1. Úvod	2
2. Platón	2
3. Aristoteles	3
4. Tomáš Akvinský	4
5. Immanuel Kant	5
6. Edmund Husserl	6
7. Závěr	7
Použitá literatura	8

1. Úvod

Téma „Největší filosofové dějin“ skýtá nepřehlednou řadu možností. Dějinami této nauky krácejí celé zástupy filosofů a dalo by se říci, že co filosof, to osobitý názor na základní filosofické otázky. Jak tedy posoudit důležitost či významnost toho kterého myslitele? Co má být určujícím faktorem? Množství jeho děl, neobvyklost názorů, vliv na další vývoj filosofie či jeho přínos v oblasti ontologie, gnoseologie, filosofické antropologie nebo etiky?

Protože kolébkou evropské civilizace bylo staré Řecko, zvolila jsem první dva zástupce z této oblasti. Platóna jako velikána starověké řecké filosofie a zakladatele evropského idealistického myšlení a Aristotela zase jako představitele vědeckého myšlení a tvůrce propracovaného systému, který ovládal vědu až do počátku novověku.

Nejvýznamnějším zástupcem středověku je podle mé volby Tomáš Akvinský. On chápal filosofii akademicky a dalo by se říci, že na něm leží tíha celého středověku. Filosofie mu nebyla trpkým osudem, ale úřadem. Byl ideálním představitelem církevního učení. Jeho doba bohužel neměla smysl pro nezávislou tvůrčí kritičnost a osobitost.

Mezi význačnými velikány ducha nemůže chybět ani Immanuel Kant. Zvolil si ryze revoluční metodu – zkoumal, za jakých podmínek je vědecké poznání možné. Ptal se, jak poznáváme, a svou filosofii nazýval kritickou. Jeho učení významně ovlivnilo vývoj novověkého filosofického myšlení.

Za posledního představitele mého výběru jsem zvolila Edmunda Husserla a to především kvůli novému filosofickému směru, známému pod názvem fenomenologie.

2. Platón

(427 – 347 př.K.)

Platón se narodil v aristokratické rodině. Vlastním jménem se jmenoval Aristokles. Dostalo se mu znamenité výchovy a on sám přemýšlel o dráze politika. Když se však v roce 407 př.K. setkal se Sokratem, bylo o jeho životní dráze rozhodnuto. Platón byl dlouholetým Sokratovým žákem a fakt, že Athény dokázaly odsoudit svého nejušlechtilejšího občana, na něj nesmazatelně zapůsobilo. Ovlivnilo to celý směr jeho vlastního filosofického působení.

Charakterizovat Platónovo rozsáhlé a bohaté dílo je velmi obtížné. Mne osobně velmi zaujala jeho koncepce světa idejí a s ním spojené podobenství o jeskyni.

Platón říká, že svět, který spočívá v našich zkušenostech, je jen iluzí. Skutečné může být jen to, co se nemění a trvá věčně. Musí tedy existovat svět věčných neměnných pojmů, které představují „modely“ pro pomíjivé jevy, s kterými se setkáváme pomocí vlastních smyslů. Svět věčných idejí je světem pravým, zatímco svět věcí vnímaných smysly je světem druhotným. Ideje

jsou nadsmyslovými jsoucnými, existujícími na člověku nezávisle. Platónova teorie pojmů se však neomezovala jen na hmotné objekty. Věřil, že existují ideální podoby obecných nebo abstraktních představ. Například idea krásna. V dialogu Hyppias Větší na otázku co je krásno odpovídá.... „*Krásno samo, jehož působením je krásné všechno, k čemukoliv přistoupí, i kámen i dřevo i člověk i Bůh i každá činnost a každá vědomost*“.¹ Ideje jsou tedy neproměnné vzory věcí, sídlí v nadsmyslnu, a člověk se k nim může povznést duchovním zrakem. Nejvyššími idejemi jsou ideje dobra a krásna. Z nich vychází nesmrtelná duše člověka.

Ve věhlasném spisu „Ústava“ se Platón věnuje ideálnímu uspořádání státu. Ideální stát se opírá o jednotnou a hierarchickou strukturu tří nerovných stavů, kterým odpovídají příslušné složky duše a příslušné ctnosti. Platónova představa připomíná indický systém kast. Filosofie státu je založena na racionalismu. Jako hlava musí ovládat tělo, společnost musí řídit filosofové a ti, aby mohli vládnout, potřebují řemeslníky a válečníky.

V Platónově společnosti je ideálním občanem člověk, který ví, jak nejlépe využít svůj talent ve prospěch celku. Jen málo se zde hovoří o osobní svobodě a právech jednotlivce. Vše je pod přísnou kontrolou strážců. Na mnohé proto působí Platónova vize státu jako ukázka státu totalitního.

Platóna lze označit za osnovatele nejsvébytnější filosofie. Do dějin zasáhl nejen svými myšlenkami, ale i mnohem praktičtějším počinem: založením filosofické školy Akademie, která působila bez přerušení téměř 900 let. Byla to vlastně jakási první evropská univerzita.

3. Aristoteles

(384 -322 př.K.)

Aristoteles se narodil v městečku Stageira. Strávil 20 let jako žák v athénské Akademii svého učitele Platóna. Nakonec si založil vlastní školu – Lykeion. Byl vědcem, astronomem, politickým teoretikem, zakladatelem formální logiky, psal o biologii, psychologii, etice, fyzice aj.

Aristoteles kritizoval Platónovu teorii idejí. Upozorňoval, že je nutné počítat s druhovými a rodovými idejemi. Každá věc má více vlastností a každé vlastnosti odpovídá jiná idea, takže nakonec by nás obklopovalo více idejí než jednotlivin. Za nejdůležitější lze považovat námitku, že je nemožné, aby „podstata byla odloučena od toho, čeho je podstatou“. Platónova izolovanost světa idejí a smyslových jevů je překonána, protože podle Aristotela jsou ideje jen v jevech samých a podmiňují jejich individuální existenci. Látka a forma je jedno a totéž. Ale první je v možnosti a druhá ve skutečnosti.

Aristoteles věnoval část svého bádání také učení o pohybu. Pohyb pokládá za věčný. Chápal jej však jako změnu kvalitativní. Pohyb je podle něj směřování od východiska k cíli.

¹ Tretera, I.: Nástin dějin evropského myšlení. Paseka 1999. 86 s.

Odhaluje se zde tedy vnitřní účelovost světa. Učení o pohybu je spojeno s teleologií (tj. smyslem). Aristoteles se domníval, že představu o smyslu lze aplikovat na chování všeho v celém vesmíru.

Neměl rád extrémny, což platilo i pro oblast politiky. Ze státních forem se mu nejvíce zamlouvala umírněná demokracie. Vůči Platónově návrhu ideálního státu byl skeptický, považoval jej za nereálný.

Aristoteles se věnoval i etice. V jeho pojetí je etika jakýsi druh nauky o obci. Zajímal se o to, za jakých reálných podmínek lze být zároveň dobrým občanem i dobrým člověkem. Za nejvyšší dobro a cíl lidského snažení považoval blaženost (eudaimonia). Té lze dosáhnout v tvořivém a aktivním životě. Člověk dosahuje blaženosti, když se pozvedá k rozumové dokonalosti.

Aristoteles je považován také za zakladatele logiky. Místo pojmu logika používal pojem epistémé analytike. Jako základní jednotku zvolil pojem. Vypracoval nauku deduktivního úsudku – sylogismu.

„1) vyšší premisa : Každé *M* (savec) je *P* (živočich)

2) nižší premisa: Každé *S* (kočka) je *M* (savec)

3) závěr: Každé *S* (kočka) je *P* (živočich)

Jestliže tedy každé M je P a každé S je M, potom každé S je P. Hlavní roli zde hraje tzv. střední termín - ten je důvodem,. Vyskytuje se vždy v premisách, nikdy ne v závěru.“²

Aristoteles se zabýval rozličnými jevy, přičemž zájem o filosofii prosazoval velmi cílevědomě. Slavného ho učinila nezměrná vůle. Položil základ pro vědění, které zachycuje rozmanitost v jednoduchosti a zvláštnost ve zcela obecném.

4. Tomáš Akvinský

(1225 – 1274)

Motto: „*Pokud ruka nepohne holí, nepohne hůl ničím dalším.*“³

Tomáš Akvinský pocházel z italského šlechtického rodu. Přidal se k řádu dominikánů, který proslul svou askezí. Později vyučoval v Neapoli, Paříži, Kolíně a Římě a jeho sláva rostla. Jeho slavným učitelem byl Albert Veliký, který do něj vkládal velké naděje. O svém žákovi říkal, že on je schopen „sjednotit“ obě veličiny dosavadní filosofie – Sókrata a Platóna.

Filosofie Tomáše Akvinského se mnohým může zdát chladná a neživá. Avšak úkolem scholastika bylo co nejpřesněji formulovat abstraktní pravdy a to Akvinský plně respektoval. „*Metoda výkladu je v jeho spisech poněkud stereotypní – formuluje otázku a uvede hlavní důkaz*

² Tretera, I.: *Nástin dějin evropského myšlení*. Paseka, 1999. 102 s.

³ Stokes, P.: *Malé album velkých myslitelů*. Brána 2007. 50 s.

pro řešení správné či nesprávné a poté následuje řada důkazů vedlejších. Přednosti jeho filosofie tkví v úchvatné metodičnosti.“⁴

Tomáš Akvinský usiloval o soulad Aristotelovy filosofie a křesťanského učení. Východiskem mu byla idea, že mezi vírou a rozumem neexistuje rozpor. Hmotný svět můžeme poznávat rozumem, kdežto k Bohu dospíváme vírou, ale oba druhy poznání jsou v souladu a ne v protikladu. Nalezl harmonii mezi náboženstvím a filosofií a vyjádřil jistotu, že Bohem stvořený svět je uspořádán logicky a rozumně.

Ve spise „Summa theologica“ je obsaženo „5 cest“ (důkazů) Boží existence. První důkaz – existenci Boha lze dokázat pojmem změna. Věci ve světě podléhají změně. Musí však existovat něco, co je příčinnou všech změn. A tímto prvním hybatelem je Bůh. Druhý důkaz – příčina. Věci se nemohou stát samy od sebe. Akvinský dochází k závěru, že je jedna věc, která způsobuje samu sebe a tou je Bůh. Třetím důkazem je fakt, že věci kolem nás vznikají a zanikají. Všechno na světě tak fungovat ale nemůže, neboť by v určitý čas neexistovalo vůbec nic. Musí tedy něco existovat stále – a tím je Bůh. Ve čtvrtém důkazu poukazuje na to, že různé věci vykazují různé stupně kvality. Musí existovat nějaká „nejlepší“ věc – tedy Bůh. Pátý důkaz se opírá o Aristotelovu představu o účelu. Všechny věci směřují k nějakému cíli a ten, kdo určuje tento cíl je Bůh.

Tomáš Akvinský se zabýval také mravností a právem. Bůh stanovil věčný zákon pro celou přírodu. Ten je vrozen i člověku jako zákon mravní. Základem mravního zákona je konat dobro a vyvarovat se zla, to znamená - jednat účelně. Akvinský přidával k přirozenému zákonu ještě zákon Boží. Rozeznával mravní principy – například spravedlnost, statečnost... a tak zvané vyšší ctnosti theologické – víra, naděje a láska. Bůh je pro Tomáše Akvinského „ten, kdo je“, to znamená bytí o sobě, v němž se spojuje bytí a existence. V člověku viděl sjednocení hmoty a formy. Duše formuje tělesnou hmotu a ovlivňuje poznávací schopnosti člověka.

Akvinský je autorem rozsáhlého díla a jeho nauka („tomismus“) se stala oficiální církevní filosofií. V roce 1323 byl prohlášen za svatého.

5. Immanuel Kant

(22.4.1724 -12.2.1804)

Mnozí považují Kanta za největšího a nevlivnějšího filosofa od dob Aristotela. Já osobně jsem Immanuela Kanta vybrala pro jeho velkolepý počin – a tím byla důkladná kritická analýza lidského myšlení.

Kant se narodil roku 1724 v Královci a v tomto městě strávil takřka celých 80 let svého života. Působil jako řádný profesor metafyziky a logiky na univerzitě ve svém rodném městě.

⁴ Rádl, E.: Dějiny filosofie I. Votobia 1998. 418 s.

Jako filosof si položil základní otázky: Co mohu vědět? Co mám dělat? Co je člověk? Je nějaké poznání možné? Kant ukázal, že je nutné oddělit hmotnou realitu od našich vjemů a představ. Hmotné věci sice existují, ale nelze je poznávat přímo. To, co leží za hranicí našeho já nazval „věcmi o sobě“. „Věci o sobě“ však působí na naše vědomí a odráží se v něm pomocí vjemů. Tyto vjemy jsou to, co skutečně poznáváme. Jsou to „věci pro nás“. Podle Kanta náš rozum používá myšlenková schémata, jejichž pomocí spojuje vjemy do představ. Tvrdil, že nejen vědomí se řídí podle věcí, ale i věci samy se řídí podle vědomí.

Podle Kantova Kategorického imperativu mají všichni lidé „praktický rozum“ – jsou tedy schopni rozlišit, co je v morálce správné a co nikoliv. Tato schopnost je vrozená. Všichni tudíž mají přístup k univerzálnímu mravnímu zákonu. Kant svůj mravní zákon formuloval jako naléhavou výzvu. Imperativ pak vysvětloval několika způsoby. Například: „Jednej tak, jakoby se zásada tvého jednání měla tvou vůlí stát všeobecným zákonem. Neboli: „Jednej tak, aby ses choval k lidství - jak v osobě tvé, tak v osobě druhého - jako k účelu a nikdy jako k prostředku.“ Když Kant popisoval mravní zákon, popisoval vlastně lidské svědomí. Imperativ je něco, co vyjadřuje nutnost jednání, ale přitom zcela ze sebe sama, bez předpokladu vyšší nutnosti. Dostáváme se tak do světa svobody a dotýkáme se světa „věcí o sobě“. Sestup do sféry „věcí o sobě“ se týká svobody naší existence – touto problematikou se však zabývá až filosofie 20.století.

6. Edmund Husserl

(8.4.1858 -26.4.1938)

Do pětice největších filosofů patří zcela jistě i Edmund Husserl – zakladatel fenomenologie. Tento rodák z Prostějova studoval v Lipsku, Berlíně a Vídni, a poté působil na řadě evropských univerzit.

Husserl chtěl mít jasno v těch nejzákladnějších věcech. Požadoval, aby filosofie byla přísně vědecká. Trval na tom, že filosofie musí postupovat od skutečně reálně existujících jevů, nikoli od pouhého hodnocení myšlenek jiných filosofů.

Sám se věnoval výzkumu vnímání. Rozlišoval vnímání vnější a vnitřní. Vnější vnímání je prý neúplné, je tu rozdíl mezi tím, co je mi „dáváno“, a tím, „jak“ se mi to dává. Sféra vnitřního vnímání je však rozdílná. Vnitřní vnímání je sférou absolutní danosti, protože nelze pochybovat o realitě prožitku. Prožitek nemá perspektivu. Máme-li však udržet pozornost ve vnitřním vnímání musíme umět odhlédnout, co k těmto procesům nepatří – Husserl této metodě říká epoché a je předpokladem k transcendentální a eidetické redukci. Takto se stavy vnitřní zkušenosti stávají fenomény. Úkolem filosofie je tyto fenomény popsat. Edmund Husserl došel k rozlišení takzvané akční stránky fenoménu (noesi) a obsahu, kterým je prezentován předmět (noema). Z tohoto vyvodil tzv. intencionalitu – povahu naší zkušenosti. Našemu vnitřnímu nazírání se otevírá obecný smysl věcí, není subjektivní, ale odhaluje se sám ve zření podstaty.

Husserl si všímal také „poznání sebe sama“. Vědomí ztotožňoval se záměrným činem. Je subjektem, který čin pozoruje. Subjekt ale prostřednictvím zkušenosti neznáme. „Já“ se tedy nestává objektem záměrného činu. Stejně jako Kant přisuzoval subjektu vjemu mimo časoprostorový řád příčin a následků. Soudil, že vědomí se nachází mimo obvyklé kauzální uspořádání.

Tento myslitel, který po celý život usiloval o pravdivost a vědeckost filosofie, zemřel, zbaven profesury, v nacistickém Německu.

7. Závěr

Tato práce obsahuje vzhledem k obsahové rozsáhlosti a myšlenkové bohatosti děl vybraných filosofů pouze orientační nástin nejzásadnějších oblastí, jimž se tyto věnovali. Některé z nich žijí v povědomí všeobecně vzdělaných lidí (Platónův svět idejí), jiné jsou známy ponejvíce úžším světonázorovým skupinám (theologičnost filosofie Tomáše Akvinského) a některé patří spíše jen do sféry vědomostí soudobých filosofických veličin (fenomén a předmět Edmunda Husserla). Každá z pojednaných oblastí by mohla sloužit jako samostatné téma práce rozsáhlejšího typu, např. diplomové.

Použitá literatura:

Anzenbauer, A.: Úvod do filosofie. SPN Praha 1991. ISBN 80-04-26038-1

Blecha, I: Filosofie (základní problémy). Fin Olomouc 1994. ISBN 80-85572-88-5

Machovec, D.: Dějiny antické filosofie. H+H 1993. ISBN 80-85467-62-3

Rádl, E.: Dějiny filosofie I . Votobia 1998. ISBN 80-7220-063-1

Stokes, P.: Malé album velkých myslitelů. Brána 2007. ISBN 978-80-7243-313-1

Tretera, I.: Nástin dějin evropského myšlení. Paseka 1999. ISBN 80-7185-171-X